

Evaluatie verkiezingen

Evaluatie van de Europees Parlementsverkiezing 23 mei 2019

25 juli 2019

Inhoudsopgave

1.	Inleiding	3
1.1	Leeswijzer	3
1.2	Algemeen.....	3
2.	Vorbereiding	4
2.1	Ervaren knelpunten en problemen	4
2.1.1	Toelichting ervaren knelpunten en problemen	4
2.2	Informeren niet-Nederlandse EU-burgers	6
2.3	Informatie over stemlokalen	6
2.4	Stembureaus	7
2.5	Checklist	9
2.5	Toegankelijkheid.....	10
2.6	Toolkit en nieuwsbrieven	11
3.	Stempassen	12
3.1	Volmachten.....	12
3.2	Kiezerspassen	12
3.3	Formulieren.....	13
3.4	Meldingen van ronselen	13
3.5	Kiezers in buitenland.....	13
4.	Vorbereiding stembureauleden en tellers op de dag van stemming.....	14
4.1	Vergoedingen	14
4.2	Instructies	15
4.2.1	Instructies voorzitters.....	15
4.2.2	Instructies overige stembureauleden.....	16
4.2.3	Instructies tellers.....	17
4.2.4	Kennis en vaardigheden voorzitters en leden.....	17
4.3	PowerPoint ministerie van BZK.....	18
4.4	Digitale instructie	18
4.5	Controle stembureauleden	20
4.6	Brochures	20
4.7	Telinstructie	21
5.	Overig.....	22
5.1	Proces-verbaal.....	22
5.2	Digitale hulpmiddelen	22
5.3	Overige opmerkingen	22

1. Inleiding

Op 23 mei 2019 vond de verkiezing plaats van de Nederlandse leden van het Europees Parlement. In opdracht van het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (ministerie van BZK) heeft onderzoeksbureau Kantar deze verkiezing geëvalueerd, door middel van het uitzetten van een online vragenlijst onder gemeentefunctionarissen die belast waren met de organisatie van deze verkiezing in hun gemeente, en het verwerken van de antwoorden. In de vragenlijst is gevraagd naar hoe de voorbereiding, uitvoering en afhandeling van de verkiezing zijn verlopen.

1.1 Leeswijzer

De resultaten van de enquête zijn zowel op totaalniveau gepresenteerd als (waar relevant) uitgesplitst naar gemeentegrootte. Relevante verschillen naar gemeentegrootte zijn in dit rapport benoemd.

Bij open vragen zijn de veelvoorkomende antwoorden beschreven, waarbij enkele citaten als bloemlezing in het rapport zijn opgenomen.

1.2 Algemeen

Gemeentefunctionarissen die belast waren met de organisatie van de verkiezing in hun gemeente zijn via email uitgenodigd de online vragenlijst in te vullen. Wanneer er meerdere contactpersonen per gemeente waren, zijn deze allen benaderd met het verzoek om de vragenlijst door dezelfde persoon te laten invullen. Het onderzoek is van tevoren aangekondigd door het ministerie van BZK. Kantar heeft reminders verstuurd. Van de 358 gemeenten (inclusief de openbare lichamen Bonaire, Sint Eustatius en Saba) hebben 283 gemeenten de vragenlijst ingevuld. Dit is een respons van 79%.

1.1 | Respons naar gemeentekennmerken

Gemeentegrootte		
Grote gemeenten (>100.000 inwoners)	10%	n= 27
Middelgrote gemeenten (20.000 – 100.000 inwoners)	68%	n= 193
Kleine gemeenten (<20.000 inwoners)	22%	n= 63

Basis: alle respondenten | n= 283

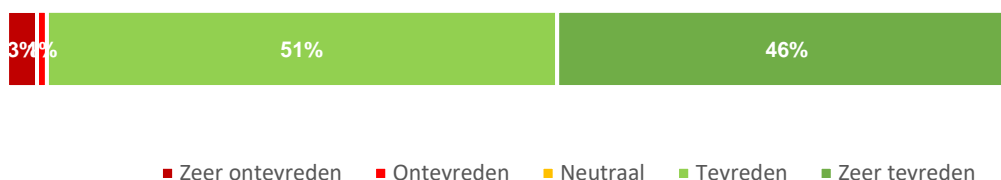

Over het algemeen zijn de gemeenten tevreden over het verloop van de verkiezing, 96%¹ is tevreden tot zeer tevreden.

1.2 | Tevredenheid over verloop verkiezing

Basis: alle respondenten n = 283

---

¹ Door afrondingsverschillen kunnen de percentages in de tekst enigszins afwijken van de som van de percentages in de grafieken.

2. Voorbereiding

2.1 Ervaren knelpunten en problemen

55% van de aan de enquête deelnemende gemeentefunctionarissen heeft ingevuld geen problemen te hebben ervaren bij de voorbereiding en uitvoering van de verkiezing. Bij de overige gemeenten hadden de meest voorkomende problemen betrekking op het werven van stembureauleden/tellers (30%), het bezorgen van kandidatenlijsten aan het adres van de kiezer (12%) en het vinden van geschikte locaties voor stemlokalen (11%).

De kleine en middelgrote gemeenten hebben vaker geen problemen ervaren dan de grote gemeenten.

2.1 | Problemen bij voorbereiding en uitvoering van de verkiezingen naar gemeentegrootte

	Groot	Middelgroot	Klein	Totaal
Ik ben niet op problemen gestuit	26%	58%	62%	55%
Het werven van stembureauleden/ tellers	52%	29%	24%	30%
Het bezorgen van kandidatenlijsten aan het adres van de kiezer	26%	10%	11%	12%
Het vinden van geschikte locaties voor stemlokalen	33%	10%	5%	11%
De stemopneming (het tellen) in de stemlokalen	7%	2%	2%	3%
Het opmaken van het register ongeldige stempassen	11%	1%	5%	3%
De selectie van kiesgerechtigden	11%	1%	2%	2%
Het doorgeven van de uitslag	7%	2%	2%	2%
Het faciliteren van het indienen van ondersteuningsverklaringen	4%	1%	0%	1%
Andere problemen, namelijk...	11%	5%	2%	5%

Basis: alle respondenten | n = 283

Als 'Andere problemen' noemen gemeenten problemen met het bezorgen van de stempassen en met de eisen voor de toegankelijkheid van stemlokalen.

2.1.1 Toelichting ervaren knelpunten en problemen

De deelnemende gemeentefunctionarissen hadden de mogelijkheid toe te lichten wat de ervaren problemen precies inhielden. We geven hier een bloemlezing van de meest genoemde problemen.

Wanneer er problemen waren met het bezorgen van kandidatenlijsten aan het adres van de kiezer geeft men voornamelijk aan dat deze niet op alle adressen zijn ontvangen.

"Bij een aantal adressen zijn de kandidatenlijsten niet bezorgd."

"Meldingen ontvangen van burgers dat de kandidatenlijst niet bezorgd was op hun adres."

"Het bezorgen van de kandidatenlijsten gebeurt niet altijd even zorgvuldig. Het is lastig te controleren en mensen melden het vaak pas op de dag van de verkiezingen. Er zijn in deze tijd misschien wel betere manieren te bedenken om de kandidatenlijsten onder de aandacht van de kiezers te krijgen."

"In een klein gedeelte van onze gemeente (500 adressen) is er een kandidatenlijst van een andere gemeente verspreid. Opgelost door nogmaals de juiste te verspreiden."

Wanneer er problemen waren met het werven van stembureauleden/tellers geeft men voornamelijk aan dat het vinden van voldoende (en) goede vrijwilligers lastig is.

“Twee verkiezingen kort op elkaar, waardoor niet iedereen bij beide verkiezingen wilde zitten. Bovendien i.v.m. vakantieperiode veel mensen die deze keer geen zitting konden nemen.”

“Dit speelt elke verkiezing opnieuw: veel stembureauleden melden zich na aanmelding later weer af, soms zelfs vlak voor de verkiezingsdag, waardoor het telkens opnieuw samenstellen van stembureaus veel tijd kost. Ook niet iedereen doet de e-learning waardoor lang niet iedereen ingezet kan worden en de spoeling erg dun wordt.”

“Het blijft een hele klus om geschikte stembureauleden aan te stellen. Ook het werven van geschikte reserveleden is moeilijk.”

“Het vinden van voldoende geschikte voorzitters is lastig. Zeker in de mei periode. Veel leden/voorzitters zijn op vakantie. De verantwoordelijkheden nemen toe -> het wordt te veel.”

Wanneer er problemen waren met het vinden van geschikte locaties geeft men voornamelijk aan dat moeilijk kan worden voldaan aan de 100% toegankelijkheidseis.

“Een goede ruimte te vinden die aan alle voorwaarden voldoet wordt steeds moeilijker.”

“De meeste gebouwen zijn niet van de gemeente. Je bent afhankelijk van de medewerking van de beheerders. De ruimte is niet altijd optimaal.”

“Het is steeds moeilijker locaties te vinden die voldoen aan de gestelde eisen en financiële mogelijkheden.”

“Op donderdag is het lastig bij scholen onderdak te vinden omdat leerlingen de hele dag les hebben. Ook wordt het steeds meer een probleem de hekken rondom scholen open te kunnen houden i.v.m. weglopen van kinderen. 1 school gaf aan dat zij het niet prettig vinden dat mensen door de school kunnen lopen na het stemmen en zich wellicht zouden kunnen laten insluiten...”

“Het voldoen van stemlokalen aan de criteria van geschiktheid voor mindervaliden is een onmogelijke opgave.”

2.2 Informeren niet-Nederlandse EU-burgers

62% van de aan de enquête deelnemende gemeenten geven aan dat ze niet-Nederlandse EU-burgers die zich in de gemeente vestigen en voor die tijd buiten Nederland hebben gewoond, bij vestiging in de gemeente een formulier hebben verstuurd waarmee de burger kan verzoeken om registratie van zijn kiesgerechtigdheid voor de Europees Parlementsverkiezing (wettelijke Y32-procedure). 30% van de gemeenten hebben niet actief een formulier gestuurd. Als reden wordt onder andere genoemd dat dit niet bekend was of dat de formulieren op een andere manier beschikbaar zijn gesteld. En 8% van de deelnemende gemeenten geven aan niet (meer) te kunnen achterhalen of ze actief een formulier hebben gestuurd.

In 98% van de gemeenten zijn de niet-Nederlandse EU-burgers ten minste zes weken voor de dag van kandidaatstelling actief geweest op de mogelijkheid om zich uiterlijk op de dag van kandidaatstelling als kiesgerechtigde in Nederland te registreren voor de Europees Parlementsverkiezing. Dit is voornamelijk gedaan via de gemeentelijke website (69%) en een (persoonlijke) brief (67%). Vijf gemeenten (2%) geven aan dat dit niet is kenbaar gemaakt en één gemeente geeft aan niet (meer) te kunnen achterhalen of dit kenbaar is gemaakt.

2.2 | Manieren waarop is gewezen op registratie niet-Nederlandse EU-burgers naar gemeentegrootte

---

	Groot	Middelgroot	Klein	Totaal
Via een (persoonlijke) brief	78%	67%	61%	67%
Via de gemeentelijke website	89%	64%	74%	69%
Via een huis-aan-huisblad	26%	26%	33%	28%
Via sociale media	22%	12%	13%	14%
Via een advertentie in de (plaatselijke) krant	7%	8%	16%	10%
Via een telefonisch informatienummer van de gemeentelijke telefooncentrale	11%	1%	2%	2%
Op een andere manier	11%	3%	2%	3%
Is kenbaar gemaakt, manier niet meer te achterhalen	0%	2%	0%	1%
Is niet kenbaar gemaakt	0%	3%	0%	2%
Kan ik niet meer achterhalen	4%	0%	0%	0%

Basis: alle gemeenten (m.u.v. openbare lichamen/ BES eilanden) | n = 281

2.3 Informatie over stemlokalen

In 99% van de gemeenten zijn de adressen en openingstijden van de stemlokalen en de adressen en zittingstijden van de mobiele stemlokalen op de vierde dag voor de stemming bij de kiezers bezorgd. In drie gemeenten (1%) is dit niet gebeurd en één gemeente heeft aangegeven dit niet (meer) te kunnen achterhalen.

In 92% van de gemeenten zijn in de aanloop naar de verkiezingen borden geplaatst waarop politieke partijen uitingen konden plaatsen. In tweeëntwintig gemeenten (8%) is dit niet gedaan, twee gemeenten geven aan het niet (meer) te kunnen achterhalen. Bij de gemeenten die hebben aangegeven dat dit niet is gebeurd werd als reden opgegeven dat de raad/het college hiertoe heeft besloten en/of dat er een alternatief was (zoals banners, trotters of algemene aanplakborden).

2.4 Stembureaus

Gemiddeld waren er 26 reguliere stemlokalen per gemeente. De mediaan² ligt op 18 stembureaus.

2.3 | Aantal reguliere stemlokalen naar gemeentegrootte

	Groot	Middelgroot	Klein	Totaal
Gemiddeld	93	↑ 22	↓ 8	26
Minimum	48	9	1	1
Maximum	298	74	17	298
Mediaan	76	20	8	18

Basis: alle respondenten | n = 283

In 73% van de gemeenten waren geen stemlokalen op stations of mobiele stembureaus. In 27% van de gemeenten (n = 76) was er minimaal één stemlokaal op een station of een mobiel stembureau. Deze gemeenten hadden gemiddeld 1,0 stemlokalen op een station of een mobiel stembureau.

2.4 | Aantal stemlokalen op stations en mobiele stemlokalen naar gemeentegrootte

	Groot	Middelgroot	Klein	Totaal
Gemiddeld	2,4	1,3	1,0	1,6
Minimum	1	1	1	1
Maximum	9	4	1	9
Mediaan	2,0	1,0	1,0	1,0

Basis: alle respondenten | gemeenten met minimaal één stemlokaal op een station of een mobiel stemlokaal n = 76

² De mediaan is de 'middelste waarde', oftewel de waarde waarbij de helft van de respondenten een lager antwoord geeft en de helft van de respondenten een hoger antwoord. Deze maat wordt minder sterk beïnvloed door extreme waardes.

Gemiddeld waren volgens de opgave van de gemeentefunctionarissen 22 stemlokalen per gemeente volledig toegankelijk voor mindervaliden, de mediaan ligt op 16 stemlokalen. In een gemiddelde gemeente was volgens deze opgave 91% van de stemlokalen volledig toegankelijk voor mindervaliden. In de onderstaande tabel staat op basis hiervan een overzicht van het aantal volledig toegankelijke stemlokalen per gemeente in absolute aantallen én relatief ten opzichte van het totale aantal stemlokalen in die gemeente.

In twee gemeenten was er geen één stemlokaal volledig toegankelijk voor mindervaliden. In 63% van de gemeenten waren *alle* stemlokalen volledig toegankelijk. In acht gemeenten kon men niet (meer) achterhalen hoeveel stemlokalen (volledig) toegankelijk waren voor mindervaliden.

2.5 | Aantal stemlokalen per gemeente toegankelijk voor mindervaliden naar gemeentegrootte

---

	Groot		Middelgroot		Klein		Totaal	
	Abs.	Rel.	Abs.	Rel.	Abs.	Rel.	Abs.	Rel.
Gemiddeld	74	81%	↑ 20	91%	↓ 7	97%	22	91%
Minimum	8	14%	0	0%	1	50%	0	0%
Maximum	285	100%	74	100%	14	100%	285	100%
Mediaan	60	97%	10	100%	7	100%	16	97%

Basis: alle respondenten | n = 275

In de gemeenten waar niet alle reguliere stemlokalen toegankelijk waren, is in 84% van de gevallen de gemeenteraad hierover geïnformeerd. In 11% van de gemeenten werd dit na de verkiezingen gedaan. Vier gemeenten geven aan dat de gemeenteraad hier niet over is geïnformeerd en één gemeente kan niet (meer) achterhalen of de raad hierover is geïnformeerd.

2.5 Checklist

Uit de opgave van de deelnemende gemeentefunctionarissen komt naar voren dat op één gemeente na alle gemeenten bekend zijn met de checklist toegankelijkheid.

Van de gemeenten die bekend zijn met de checklist toegankelijkheid heeft 87% ook gebruik gemaakt van die checklist bij de verkiezingen. Eén gemeente geeft aan het niet te weten. In 13% van de gemeenten is geen gebruik gemaakt van de checklist. De redenen om geen gebruik te maken van de checklist staan in hoofdzakelijk vermeld onder 'Diversen': dat deze controle al is gedaan tijdens de provinciale staten- en waterschapsverkiezingen, dat alle stemlokalen in de gemeente per definitie toegankelijk zijn, dat er voldoende expertise aanwezig is, dat de gemeente een externe partij de stemlokalen laat controleren, etc.

2.6 | Waarom geen gebruik gemaakt van checklist

Alle stemlokalen in mijn gemeente zijn per definitie toegankelijk	n=7
Er is genoeg expertise aanwezig bij mijn gemeente om de stemlokalen toegankelijk in te richten waardoor de checklist van BZK niet noodzakelijk is	n=7
Geen tijd	n=2
Mijn gemeente hanteert eigen toegankelijkheidseisen	n=0
Diversen	n=22

Basis: gemeenten waarin geen gebruik is gemaakt van checklist | n= 36

Het merendeel van de gemeenten dat gebruik heeft gemaakt van de checklist (64%) geeft aan dat er binnen de gemeente voldoende expertise aanwezig is om de stemlokalen toegankelijk te maken. 70% van de gemeenten geeft aan dat de aangepaste checklist helpt om de stemlokalen toegankelijker te maken. 49% van de gemeenten geeft aan dat de aangepaste checklist goed toepasbaar is, 27% vindt dat dit niet het geval is. Ruim één op de drie gemeenten (36%) geeft aan dat de aangepaste checklist meer ruimte biedt om stemlokalen in de gemeente als toegankelijk aan te merken. Ruim de helft van de gemeenten (57%) geeft aan dat ze geen kennis en advies bij een externe partij hebben ingehuurd om de stemlokalen toegankelijk te maken.

2.7 | Beoordeling checklist Toegankelijkheid

Basis: alle respondenten die de checklist hebben gebruikt | n = 245

Bij de aanvullende opmerkingen over de checklist vermeldt een aantal gemeenten dat het moeilijk is om aan *alle* punten van de checklist te voldoen.

2.5 Toegankelijkheid

Uit de opgave van de deelnemende gemeentefunctionarissen komt naar voren dat de toegankelijkheid van de stemlokalen voornamelijk is kenbaar gemaakt via de gemeentelijke website (85%) en via met de stempas en/of kandidatenlijst meegestuurde informatie (71%). Daarnaast heeft de helft van de gemeenten (49%) dit via huis-aan-huisbladen of flyers kenbaar gemaakt. Onder de noemer 'Diversen' worden de kandidatenlijst of speciale websites genoemd.

2.8 | Manier waarop toegankelijkheid stemlokalen kenbaar gemaakt

---

Via de website van de gemeente	85%
Informatie meegestuurd met de stempas en/of kandidatenlijst	71%
Via een huis-aan-huisblad of flyer	49%
Via een advertentie in de (plaatselijke) krant	28%
Via sociale media	24%
Via een telefonisch informatienummer van de gemeente	5%
Diversen	6%
Is kenbaar gemaakt, maar ik kan niet meer achterhalen hoe	1%
Is niet kenbaar gemaakt, omdat alle stemlokalen binnen de gemeente per definitie toegankelijk zijn	5%
Is niet kenbaar gemaakt om een andere reden	0%
Ik kan niet meer achterhalen of dit is gebeurd	0%

Basis: alle respondenten | n= 283

In 39% van de gemeenten zijn nog andere activiteiten ondernomen gericht op toegankelijkheid, om kiezers met een lichamelijke, verstandelijke of zintuigelijke beperking te faciliteren bij de stembusgang. Hier worden voornamelijk dingen genoemd die erop zijn gericht het stemmen beter toegankelijk te maken voor slechthzienden/blinden. In 59% van de gemeenten zijn geen andere activiteiten ondernomen voor deze kiezers en 2% kan niet (meer) achterhalen of andere activiteiten zijn ondernomen voor kiezers met een beperking.

2.9 | Andere activiteiten ondernomen om kiezers met beperking te faciliteren, uitgesplitst naar gemeentegrootte

---

	Groot	Middelgroot	Klein	Totaal
Ja	78%	36%	30%	39%
Nee	22%	62%	67%	59%
Kan ik niet meer achterhalen	0%	3%	3%	2%

Basis: alle respondenten | n = 283

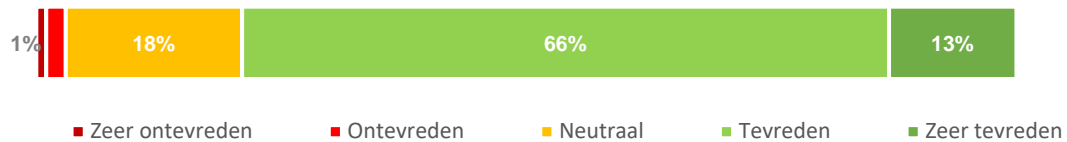
2.6 Toolkit en nieuwsbrieven

In 79% van de gemeenten is men tevreden tot zeer tevreden over de digitale toolkit die door het ministerie van BZK beschikbaar is gesteld. Vier gemeenten zijn er (zeer) ontevreden over.

2.10 | Tevredenheid toolkit

Basis: alle respondenten $n = 283$

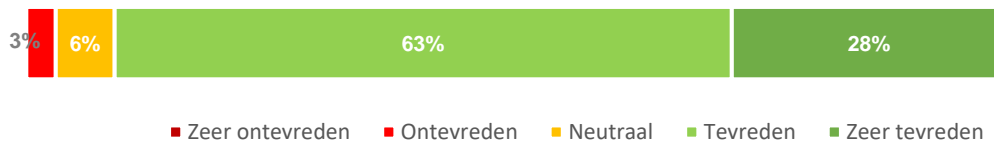

In 91% van de gemeenten is men tevreden tot zeer tevreden over de nieuwsbrief. Acht gemeenten zijn ontevreden over de nieuwsbrief.

2.11 | Tevredenheid nieuwsbrief

Basis: alle respondenten $n = 283$

Bij de suggesties voor verbetering van de digitale toolkit en de nieuwsbrief wordt voornamelijk aangegeven dat deze eerder beschikbaar zouden moeten zijn en de inhoud beknopter en duidelijker kan.

3. Stempassen

3.1 Volmachten

Volgens de opgave van de deelnemende gemeentefunctionarissen wordt in 95% van de gemeenten een administratie van verzoeken voor schriftelijke volmachtbewijzen bijgehouden. In 4% van de gemeenten gebeurt dit niet en drie gemeenten geven aan het niet te weten.

Gemiddeld zijn er in een gemeente 30 verzoeken voor een schriftelijke volmacht ten behoeve van de Europees Parlementsverkiezing ingewilligd, met een minimum van 0 en een maximum van 2.185. De mediaan ligt op 8. 11% van de gemeenten heeft aangegeven het niet (meer) te kunnen achterhalen.

3.1 | Aantal verzoeken voor schriftelijke volmacht naar gemeentegrootte

	Groot	Middelgroot	Klein	Totaal
Gemiddeld	67	34	4	30
Minimum	11	0	0	0
Maximum	265	2.185	16	2.185
Mediaan	45	9	4	8

Basis: alle respondenten | n = 238

Gemiddeld zijn er in de aan de enquête deelnemende gemeenten 1.649 onderhandse en schriftelijke volmachtstemmen voor de Europees Parlementsverkiezing uitgebracht, de mediaan ligt op 1.133. 15% van de gemeenten heeft aangegeven het niet (meer) te kunnen achterhalen.

3.2 | Aantal onderhandse en schriftelijke volmachtstemmen naar gemeentegrootte

	Groot	Middelgroot	Klein	Totaal
Gemiddeld	5.884	1.473	498	1.649
Minimum	3.000	10	2	2
Maximum	17.598	3.815	1.014	17.598
Mediaan	5.492	1.265	553	1.133

Basis: alle respondenten | n = 241

3.2 Kiezerspassen

De aantallen die de gemeentefunctionarissen hebben ingevuld van het aantal kiesgerechtigden dat een kiezerspas heeft ontvangen, lopen erg uiteen. De mediaan³ voor het aantal kiezerspassen ligt op 35. 11% van de gemeenten geeft aan het niet (meer) te kunnen achterhalen.

3.3 | Aantal kiezerspassen naar gemeentegrootte

	Groot	Middelgroot	Klein	Totaal
Mediaan	168	39	17	35

Basis: alle respondenten | n = 253

³ Er zijn enkele gemeenten die aangeven veel verzoeken voor kiezerspassen te hebben ontvangen, waardoor het gemiddelde sterk beïnvloed wordt. Mogelijk is de vraag anders geïnterpreteerd door de gemeentefunctionarissen en hebben zij het aantal kiesgerechtigden opgegeven (het aantal stempassen).

We tonen de mediaan. De mediaan is de 'middelste waarde', oftewel de waarde waarbij de helft van de respondenten een lager antwoord geeft en de helft van de respondenten een hoger antwoord. Deze maat wordt minder sterk beïnvloed door extreme waardes.

3.3 Formulieren

In 95% van de gemeenten is het aanvraagformulier voor een schriftelijk volmachtbewijs digitaal beschikbaar gesteld. Daarnaast is in 96% van de gemeenten het aanvraagformulier voor een kiezerspas digitaal beschikbaar gesteld. En in 68% van de gemeenten is het aanvraagformulier voor een vervangende stempas digitaal beschikbaar gesteld. In negen gemeenten (3%) zijn geen van deze formulieren digitaal beschikbaar gesteld. De redenen waarom de formulieren niet digitaal beschikbaar zijn gesteld waren divers, maar hebben meestal te maken met technische/procedurele beperkingen of met de omstandigheid dat burgers de formulieren (makkelijker) aan de balie kunnen verkrijgen.

3.4 Meldingen van ronselen

97% van de gemeenten geven aan dat zich geen kiezers bij de gemeente gemeld hebben dat zij in de aanloop naar en/of op de dag van de stemming benaderd zijn om hun stem als volmacht aan een ander te geven. Negen gemeenten (3%) geven aan het niet (meer) te kunnen achterhalen. Geen van de enquête deelnemende gemeenten geeft aan dat zich kiezers hebben gemeld dat zij in de aanloop naar en/of op de dag van de stemming benaderd zijn om hun stem als volmacht aan een ander te geven.

98% van de gemeenten geven aan dat er geen andere signalen zijn ontvangen van kiezers die zijn benaderd om hun stem als volmacht aan een ander te geven. Vijf gemeenten (2%) geven aan dit niet (meer) te kunnen achterhalen. Geen van de enquête deelnemende gemeenten geeft aan dat er andere signalen zijn ontvangen van kiezers die zijn benaderd om hun stem als volmacht aan een ander te geven.

3.5 Kiezers in buitenland

Volgens de opgave van de deelnemende gemeentefunctionarissen zijn in 80% van de gemeenten de kiezers die tijdelijk in het buitenland verbleven geïnformeerd over de mogelijkheid om per post hun stem uit te brengen, door een registratieformulier M3 in te vullen en te sturen naar de gemeente Den Haag. In driekwart van de gemeenten (75%) is dit gedaan via de website van de gemeente. 12% van de gemeenten geeft aan dat dit niet kenbaar is gemaakt en 8% geeft aan het niet (meer) te kunnen achterhalen.

3.4 | Manieren waarop is gewezen op registratie kiezers in buitenland naar gemeentegrootte

---

	Groot	Middelgroot	Klein	Totaal
Via de website van de gemeente	93%	72%	78%	75%
Via een huis-aan-huisblad of flyer	19%	16%	19%	17%
Via een advertentie in de (plaatselijke) krant	0%	12%	11%	11%
Via sociale media	4%	7%	5%	6%
Via een telefonisch informatienummer van de gemeente	26%	5%	3%	6%
Informatie meegestuurd met de stempas en/of kandidatenlijst	7%	3%	3%	3%
Via een andere manier	0%	2%	3%	2%
Nee, dat is niet kenbaar gemaakt	0%	13%	13%	12%
Kan ik niet meer achterhalen	7%	9%	8%	8%

Basis: alle respondenten | n = 283

---

4. Voorbereiding stembureauleden en tellers op de dag van stemming

4.1 Vergoedingen

Gemiddeld is de vergoeding voor de voorzitters voor de hele dag 175 euro en voor één shift 72 euro. Voor de plaatsvervangende voorzitters is de vergoeding gemiddeld 135 euro voor de hele dag en 65 euro voor één shift. De overige stembureauleden krijgen gemiddeld een vergoeding van 156 euro voor de hele dag en 77 euro voor één shift. Een teller krijgt gemiddeld een vergoeding van 37 euro. De vergoedingen voor de voorzitter voor de hele dag, overige stembureauleden de hele dag en teller (avond) liggen in kleine gemeenten lager dan in middelgrote gemeenten.

4.1 | Gemiddelde vergoedingen stembureauleden naar gemeentegrootte (in euro)⁴

	Groot	Middelgroot	Klein	Totaal
Voorzitters hele dag	193	↑ 170	↓ 155	169
Voorzitters één shift	95	74	86	78
Plaatsvervangend voorzitter hele dag	120	119	113	118
Plaatsvervangend voorzitter één shift	58	63	67	84
Overige stembureauleden hele dag	161	↑ 153	↓ 125	148
Overige stembureauleden één shift	86	80	80	81
Teller (avond)	38	↑ 37	↓ 33	36

Basis: alle respondenten | n = 283

⁴ Sommige gemeenten werkten niet met shifts, terwijl bij andere gemeenten alle deelnemers in shifts waren ingedeeld. De basis verschilt dus per regel.

4.2 Instructies

4.2.1 Instructies voorzitters

Volgens de opgave van de deelnemende gemeentefunctionarissen hebben in alle gemeenten op twee na, de (plaatsvervangend) voorzitters van de stemlokalen een instructie in een of andere vorm gevolgd. In de meeste gemeenten hebben de (plaatsvervangende) voorzitters een digitale instructie (anders dan de instructie van het ministerie) inclusief toets gevolgd (54%).

4.2 | Voorzitters instructie gevolgd naar gemeentegrootte

	Groot	Middelgroot	Klein	Totaal
Zij hebben een andere digitale instructie gevolgd, inclusief toets	81%	↑ 54%	↓ 40%	54%
Zij hebben een algemene klassikale bijeenkomst bijgewoond	19%	36%	49%	37%
Zij hebben een klassikale bijeenkomst voor specifiek de (plaatsvervangend) voorzitters bijgewoond	56%	↑ 36%	↓ 19%	34%
Zij hebben de online stemlokaal instructie van BZK gevolgd	15%	24%	33%	25%
Zij hebben een andere instructie gevolgd, zonder toets	4%	5%	8%	5%
Zij hebben een andere digitale instructie gevolgd, zonder toets	0%	4%	2%	3%
Zij hebben een andere instructie gevolgd, inclusief toets	4%	2%	3%	2%
Diversen	22%	8%	6%	9%
Ze hebben geen instructie gevolgd	0%	1%	0%	1%
Kan ik niet meer achterhalen	0%	0%	0%	0%

Basis: alle respondenten | n = 283

De instructie van de voorzitters ging in bijna alle gevallen over de regels en procedures (94%) en het invullen van het proces-verbaal (92%).

4.3 | Inhoud voorzitters instructie

De regels en procedures	94%
Invullen van het proces-verbaal	92%
Omgaan met stemmers met een lichamelijke en verstandelijke beperking	84%
Manier van tellen	83%
Omgaan met volmachten	83%
Houding en gedrag	80%
Omgaan met moeilijke situaties	79%
Oefenen van vaardigheden	35%
Diversen	7%
Kan ik niet meer achterhalen	0%

Basis: gemeenten waarbij voorzitters instructie hebben gevolgd | n = 281

De twee gemeenten waar geen enkele vorm van instructie is gegeven aan de (plaatsvervangende) voorzitters geven beide aan dat de instructie al bekend was bij de voorzitters. Daarnaast geeft één van deze gemeenten als reden dat de verwijzing naar de digitale leermiddelen volstond en de andere gemeente geeft het volgende aan:

“We hebben een uitgebreide instructie gegeven voor de provinciale en waterschap verkiezing in maart van dit jaar. Na deze instructie zijn de voorzitters en de leden via nieuwsbrieven op de hoogte gehouden van nieuwe instructies en ontwikkelingen.”

4.2.2 Instructies overige stembureauleden

In 99% van de gemeenten hebben de overige stembureauleden (niet zijnde de voorzitter) een instructie gevolgd. Drie gemeenten geven aan dat de overige leden van de stemlokalen geen instructie hebben gevolgd voordat ze werden benoemd. Deze gemeenten geven voornamelijk als reden hiervan op dat de instructie al bekend was bij de stembureauleden. Eén gemeente geeft aan niet (meer) te kunnen achterhalen of de overige stembureauleden een instructie hebben gevolgd.

Ook hier is de digitale instructie (anders dan de instructie van het ministerie) inclusief toets de meest gevolgde instructie (53%).

4.4 | Overige leden instructie gevolgd

Zij hebben een andere digitale instructie gevolgd, inclusief toets	53%
Zij hebben een algemene klassikale bijeenkomst bijgewoond	34%
Zij hebben de online stemlokaal instructie van BZK gevolgd	26%
Zij hebben een klassikale bijeenkomst voor specifiek de overige stembureauleden bijgewoond	6%
Zij hebben een andere instructie gevolgd, zonder toets	5%
Zij hebben een andere digitale instructie gevolgd, zonder toets	4%
Zij hebben een andere instructie gevolgd, inclusief toets	2%
Diversen	7%
Ze hebben geen instructie gevolgd	1%

Basis: alle respondenten | n = 283

De instructie ging in de meeste gevallen over de regels en procedures (94%), hoe om te gaan met volmachten (86%) en met stemmers met een lichamelijke en verstandelijke beperking (83%).

4.5 | Inhoud overige stembureauleden instructie

De regels en procedures	94%
Omgaan met volmachten	86%
Omgaan met stemmers met een lichamelijke en verstandelijke beperking	83%
Manier van tellen	81%
Houding en gedrag	78%
Omgaan met moeilijke situaties	71%
Invullen van het proces-verbaal	43%
Oefenen van vaardigheden	33%
Diversen	5%
Kan ik niet meer achterhalen	1%

Basis: gemeenten waarbij overige stembureauleden instructie hebben gevolgd | n = 279

De drie gemeenten die geen instructie hebben gegeven aan de overige stembureauleden geven alle drie aan dat de instructie al bekend was bij de overige stembureauleden. Daarnaast geeft één gemeente nog aan dat een verwijzing naar digitale leermiddelen volstond.

4.2.3 Instructies tellers

In de meeste gemeenten hebben de tellers een aangepaste/eenvoudigere instructie gekregen dan de overige stembureauleden (45%) of helemaal geen instructie (30%). In 13% van de gemeenten hebben de tellers dezelfde instructie gekregen als de overige stembureauleden. In de kleine gemeenten hebben de tellers vaker dezelfde instructie gekregen als de overige stembureauleden.

4.6 | Tellers instructie gevolgd naar gemeentegrootte

	Groot	Middelgroot	Klein	Totaal
Ja, maar een aangepaste/eenvoudigere variant dan de overige stembureauleden	44%	48%	37%	45%
Ja, dezelfde als overige stembureauleden	15%	↓ 10%	↑ 24%	13%
Nee	26%	31%	30%	30%
Wij hebben geen gebruik gemaakt van tellers die niet ook stemlokaal lid zijn	15%	10%	10%	10%

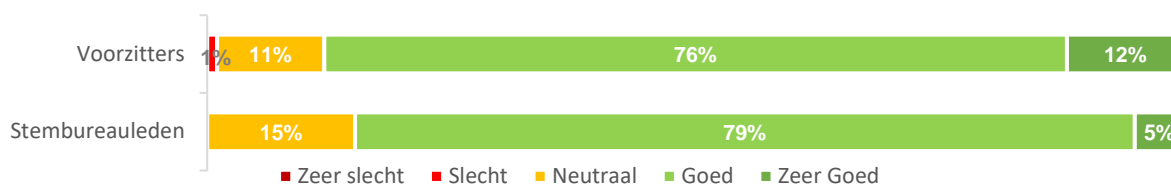
Basis: alle respondenten | n = 283

4.2.4. Kennis en vaardigheden voorzitters en leden

Over het algemeen schatten de meeste gemeenten in dat de voorzitters (88%) en de stembureauleden (84%) (zeer) goed beschikken over de kennis en vaardigheden die worden gevraagd bij de werving.

In de kleine gemeenten geeft men vaker aan dat de stembureauleden (zeer) goed over de kennis en vaardigheden beschikken (95%) dan in de middelgrote gemeenten (81%).

4.7 | Beschikken over kennis en vaardigheden voorzitters en leden

Basis: Alle respondenten | n=283

4.3 PowerPoint ministerie van BZK

Ruim de helft van de gemeenten (61%) heeft tijdens de instructiebijeenkomst van de gemeente aan de stembureauleden gebruik gemaakt van de PowerPoint-instructie die door het ministerie van BZK beschikbaar is gesteld. Twee gemeenten hebben aangegeven niet (meer) te kunnen achterhalen of de PowerPoint-instructie van BZK is gebruikt.

4.8 | PowerPoint-instructie van het ministerie van BZK gebruikt

---

Groot	56%
Middelgroot	62%
Klein	59%
Totaal	61%

Basis: gemeenten waarin instructie d.m.v. bijeenkomst in gehouden | n= 183

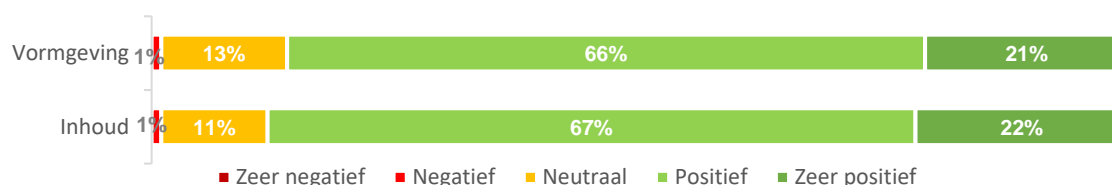

In de gemeenten waar gebruik is gemaakt van de BZK-PowerPoint-instructie is 87% tevreden tot zeer tevreden over de vormgeving ervan en 89% over de inhoud. Slechts één gemeente is negatief over de vormgeving en inhoud.

4.9 | Beoordeling PowerPoint-instructie

Basis: gemeenten die gebruik hebben gemaakt van PowerPoint-instructie | n = 119

Als suggestie voor verbetering van de PowerPoint-instructie wordt voornamelijk genoemd dat er voorbeelden gebruikt moeten worden.

4.4 Digitale instructie

Bijna acht op de tien gemeenten (79%) hebben gebruik gemaakt van een digitale instructie voor de voorzitters of andere stembureauleden⁵. Deze gemeenten geven als reden voor dit gebruik voornamelijk aan dat dit makkelijker te regelen is dan een klassikale instructie (57%). Onder de noemer 'Diversen' vermeldt men onder andere dat in de gemeente gebruik wordt gemaakt van klassikale en digitale instructies.

4.10 | Reden gebruik gemaakt van digitale instructie

Dat is makkelijker te regelen dan het organiseren van klassikale instructies	57%
Dat levert een objectief criterium op om eventueel personen niet te benoemen als stemlokaal lid	41%
Dat is goedkoper dan het organiseren van klassikale instructies	11%
Diversen	31%
Weet ik niet/ kan ik niet meer achterhalen	3%

Basis: gemeenten waarin gebruik is gemaakt van een digitale instructie | n = 224

---

⁵ Zie paragraaf 4.2.1 en 4.2.2 voor een verdeling van de varianten in digitale instructies die gemeenten hebben gebruikt.

Gemeenten die hun stembureauleden niet hebben gewezen op de mogelijkheid om (bijvoorbeeld thuis) gebruik te maken van de door het ministerie van het BZK ontwikkelde digitale instructie vermelden voornamelijk als reden hiervoor dat meerdere instructies leiden tot verwarring (21%). Onder 'Diversen' wordt voornamelijk aangegeven dat de voorzitters en stembureauleden wel worden gewezen op de door het ministerie ontwikkelde instructie.

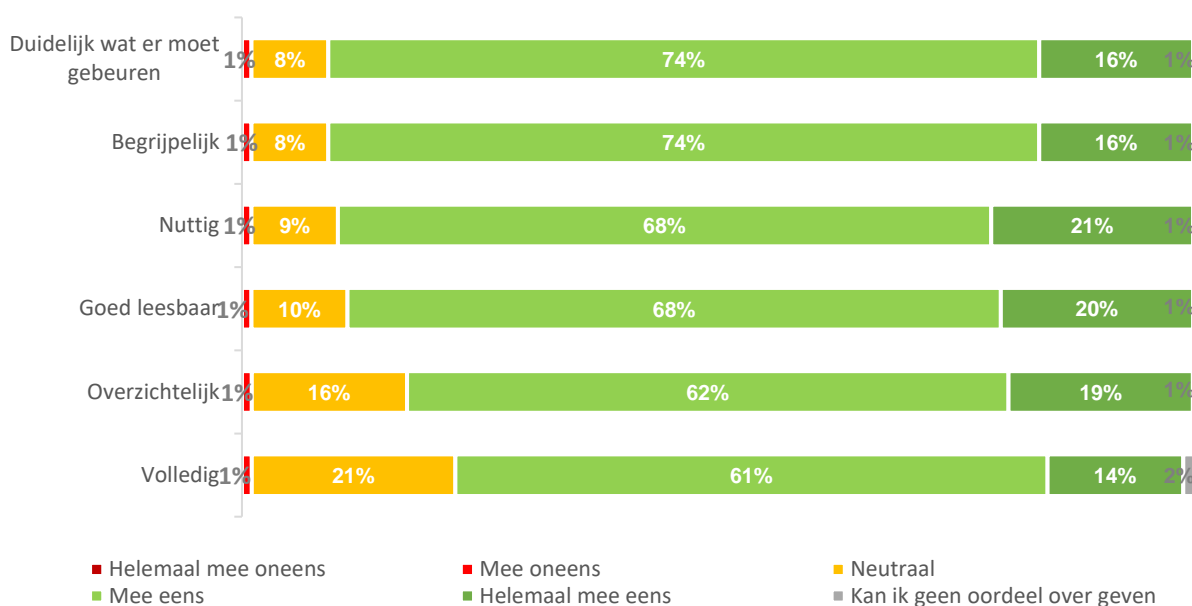
4.11 | Reden niet gewezen op door ministerie van BZK ontwikkelde digitale instructie

Meerdere instructies leiden tot verwarring	21%
De klassikale instructie is afdoende	18%
Mijn gemeente heeft een eigen digitale instructie ontwikkeld	15%
De BZK-instructie wijkt op één of meer punten af van de werkwijze in mijn gemeente	10%
Diversen	53%
Kan ik niet meer achterhalen	6%

Basis: gemeenten waarin geen gebruik is gemaakt van door ministerie van BZK ontwikkelde digitale instructie | n = 217

Bijna drie op de tien gemeenten (28%) hebben gebruik gemaakt van de instructie van het ministerie van BZK. De instructie van het ministerie van BZK wordt door de grote meerderheid van de personen die de instructie volgden positief beoordeeld op alle punten. Op elk punt is er één gemeente – van de gemeenten die gebruik hebben gemaakt van dedie het oneens is met de stellingen zoals in de tabel hieronder opgenomen. Enkele gemeenten konden geen oordeel geven.

4.12 | Beoordeling instructie BZK

Basis: Gemeenten die gebruik hebben gemaakt van instructie BZK | n = 80

Het merendeel van de gemeenten (89%) heeft geen suggesties voor verbetering van de online stembureau-instructies van het ministerie van BZK. De door de overige gemeenten (11%) gegeven suggesties lopen erg uiteen.

“Bij het allereerste scherm een duidelijkere hoofdstukindeling.”

“Het telproces beter aan laten sluiten op de praktijk. In de praktijk is het niet zo dat de voorzitter elk stembiljet openmaakt en het dan op een stapel wordt gelegd. Dat zit je drie dagen later nog te tellen.”

4.5 Controle stembureauleden

In de meeste gemeenten (94%) is gedurende de verkiezingsdag het functioneren van de stembureauleden gecontroleerd. In de meeste gevallen zijn de stemlokalen éénmaal op die dag bezocht door iemand van de gemeente (52%). Dit is vaker gedaan in de middelgrote gemeenten dan in de kleine gemeenten. In ruim één op de drie gemeenten (35%) zijn de stemlokalen op de verkiezingsdag meermalen bezocht. Dit is vaker gebeurd in kleine gemeenten dan in middelgrote gemeenten.

4.13 | Functioneren van de stembureauleden gecontroleerd

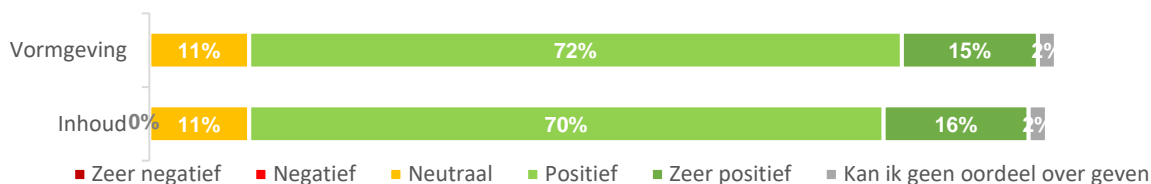
	Groot	Middelgroot	Klein	Totaal
Ja, de stemlokalen werden éénmaal op de dag van de stemming bezocht door iemand van de gemeente	63%	↑ 59%	↓ 24%	52%
Ja, de stemlokalen werden meermalen op de dag van de stemming bezocht door iemand van de gemeente	5%	↓ 28%	↑ 67%	35%
Ja er is telefonisch contact geweest met de voorzitters	30%	23%	27%	25%
Ja, anders namelijk	30%	↑ 13%	↓ 2%	12%
Nee	15%	6%	2%	6%

Basis: alle respondenten | n = 283

4.6 Brochures

De brochure 'Stembureau-instructie voor de dag van stemming' van het ministerie van BZK wordt door 87% van de gemeenten positief tot zeer positief beoordeeld op inhoud en vormgeving. Slechts drie gemeenten geven een negatief oordeel over de inhoud van de brochure.

4.14 | Beoordeling brochure 'Stembureau-instructie'

Basis: alle respondenten | n = 283

4.7 Telinstructie

8% van de gemeenten heeft geen telinstructie voorgeschreven aan de stembureauleden en eventuele tellers. De meeste gemeenten hebben de telinstructie van het ministerie van BZK voorgeschreven (39%). In 29% van de gemeenten is de telinstructie door de gemeente ontwikkeld. Ook geeft een deel van de gemeenten aan andere telinstructies te hebben gegeven (22%). Dit zijn voornamelijk de Craft Lean methode, e-learning en eigen aanvullingen op de telinstructie van BZK.

4.15 | Voorgeschreven telinstructie

Telinstructie van het ministerie van BZK	39%
Telinstructie die door de gemeente is ontwikkeld	29%
Diversen	22%
Er is geen telinstructie aanbevolen	8%
Kan ik niet meer achterhalen	1%

Basis: alle respondenten | n = 283

Gemeenten geven aan voor een bepaalde telinstructie te kiezen omdat men die duidelijk en efficiënt vindt. Bij de keuze voor de instructie van het ministerie van BZK geeft men bovendien aan dat deze is aanbevolen door het Rijk.

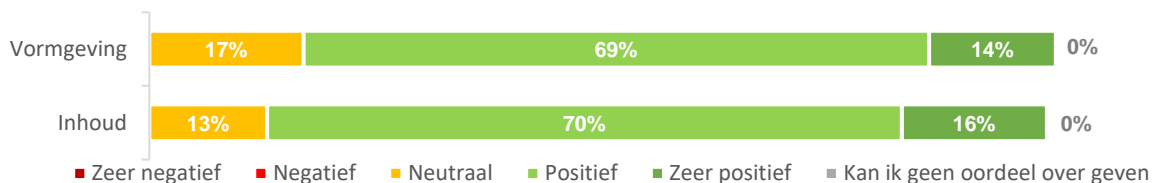
Als reden dat er geen telinstructie is gegeven noemt men voornamelijk dat stembureauleden al ervaring hebben.

De brochure 'Geldige identiteitsdocumenten' van het ministerie van BZK wordt door 83% van de gemeenten positief tot zeer positief beoordeeld op vormgeving en door 86% van de gemeenten positief tot zeer positief op inhoud.

4.16 | Beoordeling brochure 'Geldige identiteitsdocumenten'

Basis: alle respondenten | n = 283

---

5. Overig

5.1 Proces-verbaal

Alle aan de enquête deelnemende gemeentefunctionarissen geven aan dat de processen-verbaal van de stemlokalen (N 10) en de opgaven met stemtotalen van de burgemeester (N 11) zijn gepubliceerd op de website van de gemeente.

5.2 Digitale hulpmiddelen

Bijna alle gemeenten (96%) hebben gebruik gemaakt van de Ondersteunende Software Verkiezingen (OSV) voor het berekenen van de uitslag van de verkiezing. Vier gemeenten (1%) hebben gebruik gemaakt van een ander digitaal hulpmiddel. In zeven gemeenten is geen gebruik gemaakt van digitale hulpmiddelen voor het berekenen van de uitslag van de verkiezing.

5.3 Overige opmerkingen

70% van de deelnemende gemeentefunctionarissen geeft aan geen opmerkingen te hebben. De gegeven opmerkingen gaan voornamelijk over problemen met de Ondersteunende Software Verkiezingen (OSV).

“De G4 versie van OSV was acceptabel, echter nog steeds verouderd. Graag iets nieuws ontwikkelen!”

“Het is echt noodzakelijk dat het OSV-programma wordt vernieuwd en dat de browsersnelheid wordt verhoogd!”

“Het OSV is en blijft zeer gebruikersonvriendelijk, onlogisch opgebouwd en veel te beperkt in haar mogelijkheden voor het gebruik bij de verkiezingen. Ook de gebruikershandleiding voor het invoeren van de stemmen ed. is voor onervaren gebruikers erg onduidelijk. Het feit bijvoorbeeld dat er twee verschillende gebruikers moeten invoeren staat niet of nauwelijks benoemd, enz. enz. Graag dit programma voor de verkiezingen van 2021 vervangen door iets beters. en dat is er al lang, zoals ook het Ministerie wel weet...”

“OSV is een instabiel en verouderd systeem. Tijd voor digitaal stemmen, tellen en uitslagverwerking!”